

David Algarra Bascón: “Els comunals eren un obstacle per al desenvolupament del capitalisme”

En David Algarra Bascón és enginyer informàtic, però el que el porta a viatjar arreu de Catalunya no és la tecnologia, sinó les presentacions del seu llibre *El comú català*. Com un professional de la informàtica es passa al costat de la història? La inspiració li va venir a partir del moviment 15-M i les participacions assembleàries que comportava. Va conèixer un historiador i va descobrir els béns comunals d'altres geografies, però no trobava massa informació publicada sobre els comunals de Catalunya. “Només volia saber què hi havia sobre aquest tema, no volia pas fer un llibre, però vaig trobar tanta informació que no es divulga!”. El resultat de la seva recerca és un volum de 300 pàgines amb multitud de referències bibliogràfiques i d'hemeroteca que sustenten les seves tesis. Porta més de 1000 exemplars venuts, xifra que per ser un llibre pràcticament autoeditat, significa tot un èxit.

TEXT: ALBA GROS I TERESA SOLER. IMATGES: ISABEL VILLENA.

La gent parla de propietat pública i privada però no de propietat comunal, que sembla que estava molt estesa a l'Edat Mitjana. Com expliques què era un bé comunal?

No és el mateix que un bé comú. Els béns comuns serien per exemple l'aigua o l'aire, en canvi un bé comunal està limitat a un territori o a una determinada comunitat. Tampoc els hem de confondre amb béns públics, perquè no són d'aprofitament per a tothom, són d'aprofitament de la comunitat concreta on s'ubiquen. Parlem de terrenys o infraestructures, per exemple un

molí, gestionats per un grup de veïns que hi exerceixen uns drets. La propietat privada de la terra, tal com l'entenem avui dia, fa 200 anys no existia, es va recuperar després de les revolucions liberals. Hi havia una propietat compartida, i segons aquesta copropietat el tipus de comunal podia ser un alou comunal, quan tant el domini directe com el domini útil era de la comunitat de veïns, o un empriu quan només el domini útil pertanyia al comú. Però en qualsevol cas els veïns tenien l'accés directe als recursos.

Ens ho podem imaginar a l'estil de les àrees agràries col·lectivitzades dels països comunistes?

No, no era una col·lectivització. Per exemple, una part de la muntanya podia estar destinada a la pastura dels ramats, però era cada família qui hi portava el seu bestiar. L'assemblea de veïns podia decidir quina part de la muntanya, quina època de l'any, quants caps hi podia portar cada casa o si s'havia de deixar reposar les pastures durant una temporada. Les normes dels béns comunals es feien en comú, però l'aprofitament era familiar. Les diferents famílies no treballaven els comunals com una sola unitat productiva. Diríem que hi havia una comunitat d'interessos i que els drets sobre els comunals eren compartits. Al mateix temps, sí que hi havia prestacions col·lectives de treball, per exemple quan calia arreglar un camí o fer un pou, i també s'establien vincles horitzontals per ajuda mútua quan, per exemple, la gent treballava a tornajornal.

Dius que no hi havia propietat privada. Vols dir que tota la terra que treballaven les famílies eren béns comunals?

No, també tenien una part pròpia, però existien uns drets del comú dels veïns sobre aquesta part pròpia. El dret del rostoll, per exemple: una vegada feta la collita, el comú, és a dir la resta de veïns, podia portar el seu bestiar a aprofitar-lo; el dret d'espigatge: també una vegada feta la colli-





01, 02 i 03. David Algarra Bascón en diferents moments de l'entrevista.

ta, qui ho necessités podia recollir el que hagués quedat a terra; el dret a redall; portar el bestiar a menjar les segones herbes. Amb aquests drets el bestiar s'aprofitava de la terra i la terra dels fems del bestiar. Amb el tancament de terres, és a dir, quan es van privatitzar i es van deixar de fer valdre els drets del comú, els fems es van convertir en mercaderia.

Era un dret consuetudinari?

Sí, el dret consuetudinari són els drets no escrits que tenien les comunitats. Els coneixem per cartes de franquesa i de poblament, que no ho recollien pas tot. Els costums neixen de la terra i a partir d'un ús continuat acaben establint-se com a dret. L'assemblea de veïns establia normes però d'altres s'assentaven pel sol fet d'anar-se perpetuant. Els usos i costums sorgeixen de la comuni-

revoltes (sovint les començaven elles!)... Va ser Jaume I (s.XIII) qui va començar un procés de representativitat creant el municipi orgànic, el consell estret, especial o jurat, que és un conjunt representatiu de veïns. En moltes poblacions aquest òrgan conviu amb l'assemblea general de veïns, que es continuava reunint per a decisions importants. En paral·lel, la cúria del batlle era el representant del senyor o del rei. Ambdues figures conviuen i eren constituïdes per gent del mateix poble.

Ens estàs pintant una Edat Mitjana que aparentment sembla més avançada socialment del que ens han fet entendre.

L'Edat Mitjana s'atribueix a una edat fosca perquè als seus extrems hi ha èpoques adients per a les elits: l'època romana amb el patriarcat, l'esclavitud... i una sèrie de patrons que retornen en el renaixement, quan torna l'esclavitud, es potencia l'individualisme, comença a relegar-se la dona en favor del patriarcat i s'inicia la cacera de bruixes. Pel que fa a la cacera de bruixes, en realitat era un intent de controlar la reproducció, com explica molt bé la Silvia Federici al seu llibre *El calibà i la bruixa. Dones, cos i acumulació originària*, i Catalunya va ser l'indret de l'Estat que més va patir-la.

Quin és el procés de desmantellament dels comuns i els drets comunals?

El desmantellament dels comunals és una qüestió de segles, no és immediat. Durant la Baixa Edat Mitjana, amb la creació de la xarxa parroquial, l'establiment del pagament dels delmes...

“Amb el tancament de terres, és a dir, quan es van privatitzar i es van deixar de fer valdre els drets del comú, els fems es van convertir en mercaderia”

tat. Una llei, en canvi, és una norma que neix des de dalt, des d'una monarquia o un estat nació.

A una certa generació, a l'escola només ens han parlat dels mals usos i costums.

Sí, també hi havia mals usos, per exemple els remences van combatre els mals usos dels senyors. L'assemblea podia imposar multes quan es donaven mals usos. De fet, l'assemblea de veïns no només s'ocupava d'establir normes i fer-les complir, també podia decidir quan s'havien de pujar els preus de vins, del pa o d'algun altre aliment, quan convenia pledejar contra els senyors, com es gestionaven els endeutaments...

I en aquesta assemblea tots els veïns hi tenien veu i vot?

La participació era per focs, hi podia anar tant l'home com la dona. De fet, a l'Edat Mitjana és sorprenent la llibertat que tenia la dona, que podia fer moltes coses al mateix nivell que l'home: obrir botigues, exercir professions, iniciar

hi comença a haver un control social feble. L'espoliació forta de béns comunals a Catalunya és a la segona meitat del XVIII i amb les desamortitzacions del XIX. Tampoc hi ha una única causa que aboca a aquest desmantellament. Per exemple després de la segona guerra remença, el darrer quart del s. XV, la Sentència Arbitral de Guadalupe dictamina que els pagesos poden tenir el domini útil d'una terra a canvi del pagament d'una quantitat al senyor. Són els emfiteutes, una figura que crea una certa divisió entre la població perquè alguns tenien terres i altres continuaven sense tenir-ne. A partir d'aquell moment, cap al s. XVI, es crea una mena de burgesia pagesa que demana tancament de terres, és a dir demana bans per prohibir l'aprofitament de les terres particulars per part del veïnat. Però el procés no és tan fort com després del Decret de Nova Planta, al s. XVIII. La influència de la Il·lustració sobre la monarquia borbònica afecta les postures polítiques: és el desenvolupament de l'ego i de l'individualisme. La nova dinastia



arribava amb una ideologia que seguia els postulats de l'individualisme francès, amb un interès per desenvolupar el mercat i la indústria, que xocava amb els béns i els aprofitaments comunals, destinats a la subsistència, no al lucre. Els comunals eren un obstacle per al desenvolupament del capitalisme, com també ho van ser els

bleixi el “Sagrat dret de propietat” i, de fet, les desamortitzacions i la revolució liberal va afavorir els propietaris, a una minoria. Quan es venien els béns desamortitzats de l'Església o bé terres comunals (com si fossin propietats estatals), es feia en grans lots als quals no tenia accés el petit pagès, estaven destinats a gent amb possibilitats econòmiques.

Per altra banda, l'Estat va regularitzar com a propietat privada les terres que ja eren en mans de terratinents des d'abans del règim liberal: a Catalunya van sortir guanyant els grans emfiteutes o senyors útils, mentre que a la resta de la península va ser la noblesa que va rebre en propietat privada les terres que tenien en els antics senyorijs territorials.

La Guàrdia Civil, i altres cossos de seguretat que es van crear, eren figures que havien de garantir aquest nou dret de propietat. Amb la creació de l'Estat-nació es crea una sola jurisdicció, en lloc de les múltiples que hi havia abans. Una de les excuses de les desamortitzacions dels comunals i altres terres que quedaven fora del mercat era cobrir els deutes que havia contret l'Estat amb les guerres carlines i d'altres, però jo penso que l'objectiu principal era el desenvolupament del mercat, argumentant que calia activar les terres que consideraven que estaven en mans mortes. Es tractava d'aconseguir matèria primera i força de treball dels camperols i artesans desposseïts per a una indústria pujant, que a la vegada nodria a l'Estat amb més i més impostos.

La desamortització de Madoz va ser la més perjudicial. A més va establir una nova noció de bé comunal, segons la qual el titular és una institució governamental. Per tant, el comunal ja no serà del comú de veïns, malgrat que en alguns pobles es van crear societats de veïns per poder

“[Els carlins] lluitaven per mantenir els seus drets d'aprofitament de les terres, la seva capacitat de subsistència”

gremis, que tenien com a objectiu la protecció dels artesans més que no pas el benefici. Els gremis, per exemple, no permetien baixar la qualitat de la matèria primera per a abaratir el preu final. Es va obviar que aquests sistemes (els béns comunals, els gremis) aportaven un equilibri social, perquè hi havia cases grans que sí que podien sortir-se'n, però també famílies pobres que necessitaven complementar la seva subsistència a partir dels drets comunals i de les feines per a d'altres. Durant el s. XVIII alguns terratinents van abusar del dret d'aprisió, que vol dir que durant un temps una part del comunal podia passar a ser d'ús particular, i les conseqüències socials van ser les revoltes dels pagesos menys afavorits que volien mantenir els costums.

La Constitució de Cadis, el 1812, i les desamortitzacions liberals van ser la rematada final? És significatiu que amb la Constitució s'esta-

comprar el comunal que es va posar a la venda. Al principi es van mantenir els drets consuetudinaris, però amb el pas dels anys les noves generacions van perdre el caràcter comunitari i les relacions es van complicar.

Pel que expliques, les guerres carlines tenien una base important de defensa dels drets d'aprofitament, no?

Una cosa era l'elit, els realistes, que tenien un concepte reaccionari i que volien continuar amb el cobrament dels delmes, per exemple. I una altra història eren els pagesos carlins, que no tenien la mateixa ideologia que l'elit però que compartien un enemic: els liberals. Ells lluitaven per mantenir els seus drets d'aprofitament de les terres, la seva capacitat de subsistència. O lluitaven o se n'anaven a les fàbriques a convertir-se en proletaris. Després de la tercera guerra carlina podem dir que el model comunal tal com s'ente-

nia fins aleshores, desapareix.

El segle XIX va ser pràcticament una guerra civil de quasi cent anys i no hauria estat suficient per posar fi al model comunal si no s'haguessin implantat una sèrie de mesures, com per exemple la instrucció estatal obligatòria. Per a Madoz, com per altres personatges de l'elit, era evident que per a posar fi a aquest model s'havia d'actuar en les persones des de ben petites. No es tracta, ara, de pensar que l'escolarització és negativa, però almenys és important conèixer-ne aquesta altra cara.

El canvi de mentalitat va ser important?

Jo a vegades comparo les societats del comú amb les societats indígenes, on el concepte jo o el concepte de dret no està en el seu vocabulari. Per a ells el dret és una responsabilitat cap a l'altre.

El desenvolupament de l'individualisme agrari és el que porta a un pensament que afavoreix el desmantellament dels comunals. Però és complicat saber què va passar exactament. La tradició escrita és individual en origen, la tradició oral necessita de la comunitat. Era una societat molt diferent de la nostra. La tendència és que es van destruir les relacions horitzontals i guanya pes la relació amb institucions.

El procés de desfer-se dels comuns per part de les institucions públiques podem equiparar-lo a l'acaparament de terres que estan patint alguns països per part d'altres països i sobretot de grans corporacions?

Sí, el procés de desamortitzacions continua, amb el traspàs de terres suposadament en "mans mortes" a agents que les introdueixen en la dinàmica del mercat. També a Catalunya i al País Valencià es continuen privatitzant terres comunals, muntanyes que són catalogades com a forest d'aprofitament públic però que es poden recatalogar si, per exemple, no s'aprofiten durant 10 anys. Ara el titular és l'ajuntament, que és qui decideix si ho vol vendre.

A Internet es poden trobar els programes d'aprofitament de comunals de Catalunya localitzant-los per poblacions: per a fusta, per a pastura, etc. I no només hi ha comunals als Pirineus, també n'hi ha a la Garrotxa, ho és el llac de Banyoles, per exemple... Si prop d'un 70% de la superfície de Catalunya són boscos, el 20% i escaig d'aquests són comunals.

Seria possible recuperar o ampliar els comuns actuals?

No es tracta d'idealitzar la realitat

“El desenvolupament de l'individualisme agrari és el que porta a un pensament que afavoreix el desmantellament dels comunals”

d'aquella època. En el llibre volia posar en lleu la història des de baix, la de les assemblees de veïns, la dels comunals... Però una societat perfecta no la tindrem mai. Ja ho deia la premi Nobel d'economia del 2009, Elinor Ostrom, que els que millor poden resoldre els problemes són la gent del lloc, que són els que tenen l'incentiu més fort per aconseguir la solució correcta. Però en grans comunitats, com les actuals grans ciutats, és complicat. ❁

Vine a l'Escola Agrària

més de 40 anys transformant

CURSOS PRIMER SEMESTRE

	Lloc	hores	Preu
Aprofundiment en poda Simonit en vinya	Manresa	30 hores	32 €
Viticultura ecològica de muntanya	St. Llorenç de Morunys	50 hores	65 €
Avançat d'apicultura ecològica	Manresa	30 hores	32 €
Producció i transformació de llet de petits remugants	Manresa	50 hores	65 €
Reconeixement de plantes bioindicadores	Manresa	40 hores	54 €
Gestió sostenible de l'aigua a la finca	Manresa	60 hores	65 €
Maneig ecològic de l'olivera i transformats de l'oliva	Manresa	60 hores	65 €
Cultius extenius ecològics	Salelles	20 hores	32 €

JORNADES TÈCNIQUES primer semestre

	Lloc	Preu
Poda d'estiu en vinya	Manresa	Gratuït
Enoturisme	Manresa	Gratuït
Cultius extenius ecològics	Manresa	Gratuït
Qualitat dels aliments ecològics. Taller de pa ecològic	Manresa	Gratuït
Visita tècnica a una explotació ramadera ecològica	L'Espuyola	Gratuït
Visita tècnica a una explotació hortofructícola ecològica	Manresa	Gratuït
Formació en horts socials	Manresa	Gratuït
Formació en producció ecològica	Manresa	Gratuït
Paper bioindicador de les plantes a l'agrosistema	Manresa	Gratuït

Informació: Escola Agrària de Manresa

Avinguda Universitària 4-6 (Edifici FUB)- 08242 Manresa
Tel. 93 874 90 60 – ccagraria.manresa@gencat.cat
<http://agricultura.gencat.cat/escolesagraries>
<http://agora.xtec.cat/ecamanresa/intranet>

	Lloc	hores	Preu
EMPREDORIA EN RAMADERIA ECOLÒGICA	Manresa	142 hores	75€



Formació agrària

Generalitat de Catalunya
Departament d'Agricultura,
Ramaderia, Pesca i Alimentació